

Rasked valikud tehtud!

Ajalookirjanduse aasta- ja Tuna artiklipreemia 2014

■ 25. aprillil 2014 kogunes Tartusse J. Liivi tänaval asuvasse Rahvusarhiivi kenakene hulk ajaloolasi ja ajaloo huvilisi, et elada kaasa 2013. aasta parima ajalooteose väljakuulutamisele.¹ Allakirjutanu tõdeb rahuldusega hinges, et tollase Ajalooarhiivi ja kunagise Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi kahekümne aasta tagune algatus on osutunud elujõuliseks ja muutunud oodatud sündmuseks meie ajaloolaskonna elus. Tänavu anti preemia välja juba üheksateistkümnendat korda ja ees ootab juubeliaasta. Selle aja sees on preemia väljaandjate ring ka oluliselt laienenud. Hetkel toetavad üritust kaheksa asutust. Kokkuleppe kohaselt liigub väljaandmise korraldamine n.-ö. külakorda ning tänavu oli see kanda Rahvusarhiivil ja järgmisel, s. o. juubeliaastal Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudil. Otsustuskogu töö rakendamisel tekkis mõningaid probleeme. Nimelt oli Rahvusarhiivi poolt peakorraldajaks nimetatud Tõnu Tannberg. Viimane ei pidanud eetilistel kaalutlustel võimalikuks kuulumist otsustajate ringi, sest oli ise mitme esitatud teose valimiseks otseselt seotud. Komisjoni esimehe valimiseks korraldati liikmete vahel hääletus ning sellesse ametisse sai Priit Raudkivi Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudist. Õige valiku langetamise raskus lasus lisaks temale veel kahel komisjoniliikmel: Aigi Rahi-Tammel, Tartu Ülikooli Ajaloo ja Arheoloogia Instituudi arhiivinduse osakonna juhatajal ning Pärnu Muuseumi direktoril Aldur Vungil. Olgu märgitud, et komisjoniliikmed peavad evima doktorikraadi.

Selle aasta ajalookirjanduse aastapreemia nominentideks esitati üksteist teost:

- 1) Eesti ajalugu. III. Vene-Liivimaa sõjast Põhjasõjani. Koostaja ja peatoimetaja Enn Küng, kaastoimetaja Marten Seppel. Tartu Ülikooli

- Ajaloo ja arheoloogia instituut, Tartu, 2013;
- 2) Eesti kunsti ajalugu. VI. I osa, 1940–1991. Koostaja ja toimetaja Jaak Kangilaski. Eesti Kunstiakadeemia, Kultuurileht, Tallinn, 2013;
- 3) Friedrich Ludwig von Maydelli pildid Baltimaade ajaloost. Koostanud Linda Kaljundi, Tiina-Mall Kreem. Eesti Kunstimuuseum, Tallinn, 2013;
- 4) Johannes Gutsclaffi piiblitõlge 1647–1657. Koostanud: Maeve Leivo, Ahti Lohk, Kristiina Ross, Kai Tafenau. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn, 2013;
- 5) Ivo Juurvee. Rääkimine hõbe, vaikimine kuld. Riigisaladuse kaitse Eesti Vabariigis 1918–1940. SE&JS, Tallinn, 2013;
- 6) Tiina Kala. Jutlustajad ja hingede päästjad. Dominiiklaste ordu ja Tallinna Püha Katriina konvent. Tallinna Ülikooli Kirjastus, Tallinn, 2013;
- 7) Toomas Karjahärm. 1905. aasta Eestis. Massiliikumine ja vägivald maal. Argo, Tallinn, 2013;
- 8) Kroonikast kantaadini. Muusade kunstid kesk- ja varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. Koostanud Katre Kaju. (Eesti Ajalooarhiivi toimetised. 20 (27)). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2013;
- 9) Riigikaitse Nõukogu protokollid 1933–1939. Allikapublikatsioon. Koostanud Urmas Salo. (Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost, 6). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2013;
- 10) Tiit Rosenberg. Künnivaod. Uurimusi Eesti 18.–20. sajandi agraarajaloost. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2013;
- 11) Tiit Pruuli. EÜE jälg. Pildikesi üliõpilasnoorsoo elust. Varrak, Tallinn, 2013.

Nominentide nii suur hulk valmistas komisjonile rõõmu, kuid ühtlasi muutis nende seast

¹ Huvi korral saab ammeldava ülevaate aastapreemia statuudi ja varasemate nominentide kohta: http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Kasutamine/Koostooleping_Ajalookirjanduse_aastapreemia.pdf

Enn Küng ajaloopreemia kättesaamisel. Foto: H. Tamman

parima väljaselgitamise parajaks peamurdmiseks. Tõtt-öelda on komisjoni töö parima publikatsiooni väljaselgitamisel olnud alati keeruline ja küllap on otsus sõltunud paljuski ka liikmete isiklikest eelistustest. Arusaadavalt on ajalooteaduses võimatu leida kriteeriume, mida rakendades saaks välja filtreerida selle kõige-kõige parema. Komisjoniliikmed võtsid aga kõike seda fataalse rahuga, sest mitte korragi pole olnud olukorda, kus langetatud otsus poleks kuluaarides kriitika alla sattunud. Otsusta nii või teisiti, hurjutada saad sa ikka. Niisugune kord juba on meie ajalookultuuri eripära.

Laias laastus saab preemialesitatud teosed jaotada nelja kategooriasse: 1) üldkäsitlused; 2) monograafiad; 3) allikapublikatsioonid; 4) artiklitekogumikud. Aastapreemia algusaegadel oli üheks oluliseks moodsupuks lisaks sisule ka tehniline teostus. Paaril esimesel aastal oli nominentide seas trükitehniliselt tagasihoidlikke pehmeaanelisi rotaprintväljaandeid. Kõvakaanelised neljavärvilised trükised olid pigem erand. Selles osas on olukord radikaalselt muutunud. Kõik üksteist nominent-publikatsiooni olid laitmatu trükitehnilise kvaliteediga. Mõne väljaande puhul oli tegemist suisa paraadväljaandega, mis annab tunnistust, et raha pole ajaloolastele sugugi selga pööranud. Algusaegadega võrreldes torkas komisjonile silma veel üks asjaolu:

nimelt on jõuliselt lisandunud üldkäsitlus kui omaette žanr. 2013. aasta „saagi” seas oli kogunisti kaks tüsedat üldkäsitlust: Eesti ajalugu III ja Eesti kunstiajalugu 6/1. Kuidas aga ikkagi võrrelda üldkäsitlusi, mida on riiklikult soliidiselt rahastatud, avalikkus kaua oodanud ning mille autorkonna moodustavad oma ala parimad erialateadlased, n.-ö. ühemehe või -naise raamatuga, mille ilmumine on teinekord ka kitsamale kolleegideringile uudiseks? Mõtlemisainet järgmistel otsustuskogudel igatahes jagub.

Komisjoni omavahelised arutlused, mille käigus jõuti lõppotsuseni, jäävad saladuseks. Kõik üksteist publikatsiooni on seda väärt, et neid arvustataks akadeemilistes väljaannetes eraldi ja põhjalikult ning siinkohal pole üritatudki seda teha. Komisjoniliikmete pro- ja kontraargumendid jäävad nende endi teada. Avalikkusele võib öelda aga seda, et finaalliväiriliseks tuli igal komisjoniliikmel valida välja neli publikatsiooni. Komisjoniliikmete ühine seisu-koht oli, et juba finaali jõudmine tähendas võitu.

Finaali jõudsid: 1) Eesti ajalugu III; 2) Eesti kunstiajalugu 6/1; 3) Tiina Kala. Jutlustajad ja hingede päästjad. Dominiiklaste ordu ja Tallinna Püha Katariina konvent ja 4) Ivo Juurvee. Rääkimine hõbe, vaikimine kuld. Riigisaladuse kaitse Eesti Vabariigis 1918–1940.

Tõreestiliselt oli võimalik, et võitja selgub

juba finaalis. Paraku nii ei läinud. Sealt edasi, n.-õ. superfinaali said edasi kaks teost: Eesti ajalugu III ja Ivo Juurvee raamat riigisaladuse kaitsest.

Komisjoni esimehena võin öelda, et superfinaal kulges komisjoniliikmetel üksteise veenmise ja ümberveenmise tähe all. Peale jäi „Eesti ajalugu. III. Vene-Liivimaa sõjast Põhjasõjani”. Ja juba on jõutud kolleegideringis teravmeelitseda, et kui 2014. aastal ilmub Eesti ajalugu I, siis pole järgmise aasta komisjonil palju peamurdmist. Elame, näeme.

Ajalookirjanduse aastapreemia väljakuulutamisel on viimasel kümnel aastal antud üle ka Tuna artiklipreemia eelmise aasta parima loo eest. Valiku langetavad toimetuskolleegiumi liikmed. Tõsi küll: erinevalt ajalookirjanduse aastapreemiast selguvad hääletustulemused juba varem ja üllatusmoment langeb ära. Protseduur näeb ette seda, et iga kolleegiumiliige valib välja eelmise aasta artiklite seast kaks tema arvates parimat ning nii liigutakse hääletades kuni parima selgumiseni. Kolleegiumi liikmed valisid välja seitse nende arvates paremat artiklit: Lea Altnurme. Kristluse tähenduse ja tähtsuse muutus eestlaste seas 1857–2010, 2013, nr. 4; Toomas Karjahärm. Möisnike kahjud 1905. aastal ja nende hüvitamine, 2013, nr. 2; Peeter Kenkmann. 1937. aasta põhiseadus – autoritaarse režiimi „reformimise” katse, 2013, nr. 1; Lea Kõivu. Uue vagaduse otsingul. Andreas Sandhagen ja ortodoksne luterlus Tallinnas, 2013, nr. 2; Mait Kõiv. Kaosest sünnib kord: ajaloolisest mälust muistses Spartas, 2013, nr. 3; Aivar Põldvee. Vanemaise sünd. Lisandusi eesti pseudomütoloogia ajaloole, 2013, nr. 1; Atko Remmel. Nõukogude religioonipoliitika Eesti NSV-s inimõiguste ja sõnavabaduse aspektist vaadelduna, 2013, nr. 3.

Parimaks 2013. aastal Tunas ilmunuks osutus Lea Kõivu „Uue vagaduse otsingul. Andreas Sandhagen ja ortodoksne luterlus Tallinnas”, ilmunud 2013, nr. 2.

Palju õnne premeeritutele ja esiletõstetutele!

Priit Raudkivi,

ajalookirjanduse aastapreemia komisjoni esimees, Tuna artiklipreemia komisjoni liige

Priit Raudkivi

(1954), *PhD*, vanemteadur, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Rüütli 6, 10130 Tallinn, raudkivi@tlu.ee

Esemeliste allikate potentsiaal

**Näitus „Baltisaksa jäljed Eesti muuseumikogudes”
(06.12.2013–31.03.2014)
Kuraatorid Olev Liivik,
Tõnis Liibek, kujundaja
Aime Andresson**

■ 2013. aasta detsembris tähistas Baltisaksa Kultuuri Selts Eestis oma 25. sünnipäeva Tallinna Linnaarhiivis korraldatud teaduspäevaga „Veerand sajandit Baltisaksa Kultuuri Seltsi Eestis”¹ ja samas avatud näitusega „Baltisaksa jäljed Eesti muuseumikogudes”. Nii üks kui ka teine, kumbki omal viisil, avardas baltisaksluse kui mingi omaette, kindlate joontega nähtuseks peetud uurimisteema piire. Tõsi, küll mitte esmakordselt, kuid ometi intrigeerival ja konkreetsel viisil.

Keskendudes seltsi initsiatiivil sündinud ning ajaloolaste Olev Liiviku ja Tõnis Liibeki koostatud näituse tutvustamisele, tooksin esmalt välja selle aluseks oleva loova koostöö Eesti muuseumide ja teadusasutustega, seal töötavate professionaalidega.² Tänu avatusele ei ole näitusel ainult Liiviku ja Liibeki „kodumuuseumi” – Eesti Ajaloomuuseumi – ning neile kui iseseisvatele uurijatele enim huvi pakkuvad esemed, vaid materjali on ka

¹ <http://www.baltisaksaselts.ee/tegevus.html>

² Tallinna Linnamuuseum (Risto Paju), Eesti Ajaloomuuseum (Ivar Leimus, Anne Ruusaa, Jaak Mäll, Maia Madar, Ene Hiio, Helle Avila, Milan Pening, Merilis Roosalu), Hiiu- ja Saaremaa Muuseum (Helgi Põllo), SA Läänemaa Muuseumid (Eve Ostavel), SA Virumaa Muuseumid (Pilvi Põldma), Teatri- ja Muusikamuuseum (Seidi Raid), Anne Untera (Eesti Kunstimuuseum), Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut (Inna Jürjo, Ulrike Plath). Kaasa aitasid ka vabakutseline ajaloolane Sirje Kivimäe ja Seltsi kauaaegne juhatuse liige Maaja Silm.